

9

BARNETS RÄTTIGHETER OCH KLIMATKRISEN

Artiklar i barnkonventionen

Vid beslut som rör barn ska alltid barnets bästa sättas främst. § 3

Alla barn har rätt till liv. Staten ska trygga så goda förutsättningar som möjligt för barnens liv och utveckling. § 6

Utbildningen ska sträva efter att stöda barnets utveckling till dess fulla potential. Utbildningen ska främja respekten för de mänskliga rättigheterna, barnets föräldrars samt barnets egen kultur samt andra kulturer. § 29

Klimatförändringen hotar barnens rättigheter

Klimatförändringen – alltså att klimatet värms upp på grund av mänsklig verksamhet – är en enorm global kris, som på ett eller annat sätt påverkar alla människor i världen. Klimatförändringen är också en människorättsfråga och ett hot mot förverkligandet av barnens rättigheter.

Klimatförändringen påverkar människor runt om i världen på olika sätt. De extrema väderfenomenen ökar, vilket leder till både mer torka och fler orkaner, kraftiga regn och översvämningar. Effekterna slår ofta hårdast mot dem som lever i fattiga länder, eftersom de har sämst möjligheter att skydda sig.

Vi kan fortfarande bromsa klimatförändringen. Det spelar roll hur och hur mycket vi agerar. För att kunna bevara jorden som en bra plats att bo på och undvika följderna av en global temperaturökning på 1,5 grad måste vi beakta klimathållbarheten i allt vi gör.

Klimatförändringen kan inte längre stoppas helt, och redan den nuvarande uppvärmningen förändrar livsmiljöer och försvårar livet i synnerhet för de mest sårbara. Vi behöver snabba anpassningsåtgärder för att människorna ska kunna vara beredda på förändringarna och ta emot dem på ett bättre sätt. Vi behöver tekniska lösningar och utveckling av infrastrukturen. Kunskap på lokal nivå om hållbar användning och kontroll av naturresurser samt minimering av risker måste användas i anpassningen till klimatförändringen.

Klimatförändringen hotar barnens rättigheter, såsom rätten till en trygg uppväxt-och livsmiljö. Globalt sett påverkar klimatförändringen de sårbaraste barnens rättigheter allra mest. När det blir svårare att odla och maten och inkomsterna minskar på grund av oförutsägbart väder, kan det leda till undernäring, som drabbar barn först. Undernäring äventyrar barnens tillväxt och utveckling och kan till och med leda till döden för dem. Det varmare klimatet ökar också förekomsten av malaria och diarré. De är vanliga dödsorsaker bland små barn.

Fördjupad fattigdom på grund av klimatförändringens effekter eller en naturkatastrof orsakad av klimatförändringen kan leda till att barn tvingas avbryta skolgången. Barn löper också en mångdubbelt större risk än vuxna att dö vid naturkatastrofer. Traumat efter en katastrof kan ha långvariga effekter på ett barns psykiska välbefinnande och utveckling.

I lågstadiet behövs lösningfokuserad klimatfostran

Dagens barn måste i framtiden klara sig i en värld som formats av klimatförändringen. För det behövs mycket sådant som skolan ska erbjuda: kunskap, praktiska färdigheter och psykiska färdigheter såsom känslöfärdigheter.

För att vi ska kunna bygga upp en hållbar, klimatomåttfull framtid behövs medborgare vars värderingar och attityder bygger på klimatansvar. Därför är det viktigt att börja med värderings- och attitydfostran med fokus på klimatansvar redan i lågstadiet.

I medierna talas det också ofta om klimatförändringen. Barn i lågstadieåldern kan inte undvika att höra om ämnet. Det kan väcka många olika slags känslor, från rädsla till frustration. Även om fenomenet är komplicerat är det viktigt att ta upp det redan i lågstadiet – på ett lösningfokuserat sätt som väcker hopp och uppmuntrar till aktörskap.

Cykelmodellen åskådliggör klimatfostran

Sakari Tolppanen, Essi Aarnio-Linnanvuori, Hannele Cantell och Anna Lehtonen, som forskar om klimatfostran, åskådliggör klimatfostran med hjälp av en cykelmodell. Klimatfostran är, precis som en cykel, en helhet som behöver alla sina delar för att fungera. Hjulen möjliggör rörelse, och de illustrerar kunskap och tankefärdigheter som anknyter till klimatförändringen. Elevens identitet, värderingar och världsbild lägger grunden för klimatfostran. I den stomme som de utgör kan man fästa nya kunskaper och färdigheter. Kunskaper och tankefärdigheter konkretiseras med hjälp av praktiskt agerande. I modellen illustreras de av kedjan och pedalerna.

En cykel kommer ingenstans om det inte finns någon som cyklar på den. Sadeln, som cyklisten sitter på, illustrerar i modellen cyklistens motivation och känsla av delaktighet. Det är viktigt att eleven känner att klimatförändringen berör hen och att hen kan påverka den. Bromsarna illustrerar hinder för agerandet. De kan vara mänskliga eller strukturella. När man kan identifiera hindren är de lättare att komma förbi.

De känslor som klimatförändringen väcker påverkar lärandet. Hopp och andra känslor illustreras av cykellyktan, som visar vägen framåt. I stället för rädsla och ångest borde klimatfostran väcka hopp och empati. Diskussioner om och visioner för framtiden är en central del av klimatfostran: med styrstången styr man cykeln i önskad riktning.

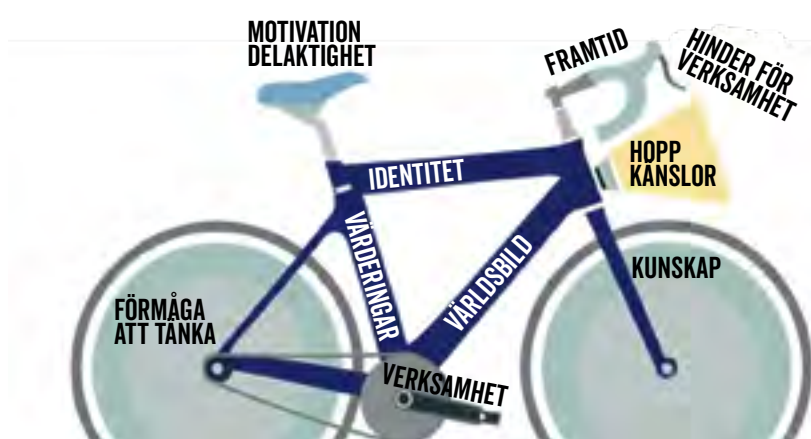

Bild: Cykelmodellen för klimatfostran (källa: Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H. & Lehtonen, A. 2017. "Pirullisen ongelman äärellä – kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli." *Kasvatus* 48 (5), 456–468.)

Luokanopen ilmasto-opas är ett guidematerial som utformats som stöd för lågstadielärarnas undervisnings- och fostransarbete. Guiden innehåller information till klasslärare om klimatfostran samt information om klimatförändringen för fostrares och lågstadielevens behov. I guiden finns också material för klimatfostran för årskurserna 1–2, 3–4 och 5–6 i lågstadiet. www.luokanopenilmasto-opas.fi

Visste du att utbildningsmyndigheterna i Finland har en vision för skolornas klimatåtgärder fram till år 2025? Utbildningsstyrelsen utarbetade år 2019 dokumentet *Meidän planeetta, meidän vastuu – ilmastovastuun oppimisen toimenpideohjelman 1.0*, som innehåller en vision, målsättningar och åtgärdsförslag för utbildning om klimatansvar. Tanken är att man på ett naturligt sätt ska lära sig klimatansvar som en del av skolornas och läroanstalternas verksamhet.

9. LEKTION: BARNETS RÄTTIGHETER OCH KLIMATKRISEN (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ inse betydelsen av en välmående naturmiljö för jordklotet och dess invånare
- ★ förstå klimatkrisens orsaker och följder
- ★ bli medveten om hur man själv genom sina egna val och som aktiv medborgare kan bidra till att bromsa klimatförändringen
- ★ motiveras att agera ansvarsfullt för klimatet.

Lektionen i korthet

Den nionde lektionen handlar om klimatförändringens effekter på barnets rättigheter. I början av lektionen bekantar man sig med hjälp av en fantasilek med förändringar i livsmiljön på grund av klimatkrisen och med klimatflyktingskap. Därefter tar man upp klimatförändringens orsaker och följder samt funderar på hur individens val påverkar klimatet. Genom diamantövningen reflekterar man över hur man själv som aktiv medborgare kan påverka barnens rättigheter och klimatet. Som avslutning på lektionen behandlar man de känslor som klimatkrisen väcker med hjälp av en åsiktslinje.

Lektionens struktur

Klimatflyktingar (20 min.)

Vad är klimatförändringen? (40 min.)

Det aktiva medborgarskapets diamant (20 min.)

Klimatkrisen och jag (10 min.)

Klimatflyktingar (20 min.)

Mål:

- ★ förstå hur förändrade levnadsförhållanden påverkar livet i samhällena
- ★ få en uppfattning om möjliga orsaker till och konsekvenser av flyktingskap samt metoder för att försöka lösa utmaningarna tillsammans och på ett rättvist sätt
- ★ fästa uppmärksamhet vid hur en stigande havsnivå påverkar lågt belägna livsmiljöer.

Metod: fantasiövning, undervisningssamtal

Material: tre stora filter, tillräckligt med utrymme för att breda ut filtarna på golvet

Anvisningar för uppgiften:

Inled lektionen med att påminna om principerna för trygga rum.

Lägg ut tre filter på golvet en bit från varandra och dela in eleverna i tre grupper som får sätta sig på varsin filt. Be först eleverna att slappna av. Om de vill kan de blunda. I bakgrunden kan du spela ljud av exempelvis vågskvalp. Läs sedan berättelsen:

Det var en gång ett örike som hette Trio. Det bestod av tre små öar mitt ute i havet. På alla tre öarna bodde flitiga och lyckliga människor. Varje familj på Trio hade en liten bit mark att odla. Många ägnade sig också åt fiske.

Ett år upptäckte de äldre invånarna att öarna hade krympt till hälften av den yta de hade när de var barn. (Vik ihop filtarna så att de är bara hälften så stora.)

Det började vara lite trångt. Det fanns inte längre tillräckligt med jordbruksmark för att alla invånare skulle ha tillräckligt att äta. Det hade också börjat regna mycket mer än förr.

Det gick några år. Vattennivån kring västra och mellersta Trio steg ännu mer. (Vik ihop två av filtarna en gång till.) Östra Trio var helt täckt av vatten. (Ta bort en filt.) Människorna från östra Trio hann i sista stund hoppa i båtar och ro till mellersta Trio. Hurdant mottagande fick de? Vad fick man reda på när statsministern på mellersta Trio började utreda vad den stigande havsnivån berodde på?

Be eleverna sätta sig på sina platser igen och fortsätt diskussionen. Man kan inleda diskussionen med följande frågor. Om det känns meningsfullt kan eleverna fundera en stund på varje fråga i sina egna grupper. Efter det kan du be om några sammandrag av gruppdiskussionerna.

- Hur kändes det när havsnivån steg?
- Hur kändes det att tvingas lämna sin egen ö?
- Hur skulle det kännas att ta emot nya invånare på sin egen ö i en situation då livsvillkoren där också är dåliga?
- Hur påverkar en stigande havsnivå livet för människorna på en ö (mat, rent vatten, skydd, livsrum, arbete, utbildning, kultur etc.)?
- Hur kan man göra livet så bra som möjligt för både de ursprungliga öborna och de nya invånarna (mat, rent vatten, skydd, livsrum, arbete, utbildning, kultur etc.)?
- Hur kan man lösa eller förebygga situationer som leder till att människor tvingas lämna sina hem och livsmiljöer? (teknologiska och tekniska innovationer, fred, en hållbar livsstil etc.)

Tänk tillbaka på dokumentären "Uusi kotini", som ni tittade på under den sjunde lektionen. Berätta att ett hem kan hotas även av klimatförändringen. Klimatförändringen ökar antalet naturkatastrofer och extrema väderfenomen, såsom översvämningar, torka och stormar. Det gör det svårare att skaffa mat och kan göra vissa områden helt obeboeliga. Det kan leda till att ett barn tvingas lämna sitt hem och bli flykting.

Berätta att klimatflyktingar officiellt sett inte finns. Endast de som flyr från förföljelse eller konflikter räknas officiellt som flyktingar. I verkligheten driver klimatkrisen redan nu bort människor från deras hem, och i framtiden kommer allt fler att tvingas fly av skäl som anknyter till klimatet. Definitionen av flyktingkap kommer sannolikt att ändras i framtiden, så att den även beaktar klimatflyktingkap.

Vad är klimatförändringen? (40 min.)

Mål:

- ★ förstå vad klimatförändring är, vad den beror på och vad den leder till
- ★ förstå hur enskilda människors handlingar kan bidra till bekämpningen av klimatförändringen
- ★ motivera till att agera ansvarsfullt med tanke på klimatet.

Metod: undervisningssamtal, grupparbete

Material: papper, pennor, färgpennor, diaserie om klimatkrisen (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

- A) Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Be varje grupp att snabbt göra en tankekarta, där de skriver in gruppmedlemmarnas förhandsuppfattningar om klimatförändringen (se anvisningarna för metoden tankekarta på s. 106). Man bör reservera högst 5 minuter för detta. Man behöver inte gå igenom tankekartorna tillsammans i det här skedet, utan man tar fram dem igen i slutet av övningen och kompletterar dem med nya kunskaper.
- B) Visa diaserien ur materialbanken, som tar upp klimatkrisen ur fyra olika perspektiv:
- 1) Vad betyder klimatförändring?
 - 2) Vilka följder har klimatförändringen?
 - 3) Hur kan man bromsa klimatförändringen?
 - 4) Hur kan man anpassa sig till klimatförändringen?

Visa sidorna 1–6 (Vad betyder klimatförändring, Vilka följder har klimatförändringen, Hur kan man bromsa klimatförändringen).

- C) Visa sedan sidan 7. Ge varje grupp ett tema utifrån vilket de utarbetar en profil för en klimatvänlig människa:
- klimatvänligt boende
 - klimatvänligt resande
 - klimatvänligt ätande
 - klimatvänliga kläder och hobbyer

Om grupperna är fler än fyra kan två grupper få samma tema. Det är intressant att jämföra och se om profilerna blir olika. Varje grupp ritar en människofigur på ett papper och skriver eller ritat svar på frågorna kring den. En grupp funderar alltså på hur en klimatvänlig person bor. En annan grupp funderar på hur hen reser och tar sig fram. En tredje grupp funderar på vad hen äter, och en fjärde hur hen klär sig och vilka hobbyer hen har. Presentera figurerna för klassen.

- D) Gå igenom sidorna 8–9: Hur kan man anpassa sig till klimatförändringen? Be eleverna diskutera frågorna på sidan 10 i par: Vilka livsstilsförändringar är svåra för dig och vilka är enkla? Du kan sedan be dem som vill att berätta vad de diskuterade. Påminn om att även om en enskild individ kan påverka genom sina val, ligger det största ansvaret för klimatåtgärder ändå hos stater och företag.
- E) Till sist får alla grupper lämna in sina tankekartor. Läs sedan igenom de förhandsuppfattningar om klimatförändringen som ni skrivit ner och komplettera dem med era nya kunskaper och tankar.

Det aktiva medborgarskapets diamant (20 min.)

Mål:

- ★ fundera på vilka möjligheter vi alla har att ta ansvar för klimatet
- ★ jämföra olika åtgärders effekter
- ★ inspireras att själv agera som en ansvarsfull medborgare.

Metod: grupparbete, undervisningssamtal

Material: diamantkort (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Förklara att vi i den förra övningen diskuterade hur man kan påverka kampen mot klimatförändringen genom sina egna livsstils- och konsumtionsval. Barn och unga kan ändå arbeta för klimatet också på många andra sätt!

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Ge varje grupp aktivitetskorten för aktivt medborgarskap och några tomma kort. På varje kort anges ett sätt att skapa förändring i samhället. På de tomma korten kan man skriva egna metoder, om man kommer på sådana som inte nämns på korten.

Varje grupp ordnar korten i viktighetsordning genom att placera ut dem på diamantbilden utgående från hur väl metoderna fungerar. Den mest effektiva metoden placeras överst. På raden nedanför den lägger man två metoder som båda är lika effektiva, men som inte är riktigt lika effektiva som den första. På den tredje raden läggs tre metoder som är mindre effektiva än de på de översta raderna, och på den fjärde raden två ännu mindre effektiva metoder. Längst ner lägger man den metod som är allra minst effektiv. I början av övningen kan man gärna påpeka att det inte finns något rätt eller fel svar. Be grupperna tänka ut motiveringar till sina val.

Grupperna visar upp sina färdiga diamanter för alla och motiverar sina val. Diskutera sedan tillsammans:

- Hur kändes övningen? Var det svårt, utmanande, eller lätt att välja? Var det lätt att komma överens i gruppen?
- Passar de sätt att påverka som nämns på korten också för barn?
- Fundera på de sätt att påverka som grupperna placerade i toppen av diamanten. Är de lätta eller svåra att genomföra?
- Har du själv använt någon av dessa metoder för att påverka? Vilken? Hur fungerade det?

Om nu har mer tid kan ni göra en konkret miljögärning! Ni kan exempelvis göra en kampanjaffisch, skriva en opinionstext eller ett brev till stadsfullmäktige eller tala med rektorn.

Klimatkrisen och jag (10 min.)

Mål:

- ★ hantera de känslor och tankar som klimatkrisen väcker
- ★ öva på att uttrycka och motivera sin åsikt.

Metod: åsiktslinje

Material: –

Anvisningar för uppgiften:

Som avslutning på lektionen, bearbeta de känslor som klimatkrisen väcker med hjälp av en åsiktslinje. Anvisningar för åsiktslinjen finns på sidan 106.

Påståenden:

- Klimatförändringen skrämmer mig.
- Jag blir irriterad över att det talas om klimatförändringen hela tiden.
- Jag är arg över att de vuxna inte gör mer för att bekämpa klimatförändringen.
- Jag är hoppfull om att mänskligheten ska kunna anpassa sig till det förändrade klimatet.
- Vi funderar mycket på klimatfrågor i min familj.
- Jag kan genom mitt eget agerande bidra till att bromsa klimatförändringen.

Betona till sist att vi fortfarande kan bromsa klimatförändringen. Klimatförändringen är ingen naturlag, utan den beror på människans agerande. Därför kan vi människor göra mycket för att bromsa den. Det spelar roll hur och hur mycket vi agerar.